

הצדדים המתמודדים

בראשיתה של ההאבקות על ארץ-ישראל

בזה ניתנת סקירה תמציתית על הגורמים היהודי והערבי — והבריטי — בפרקים הראשונים של ההתמודדות המזוינת על גורלה של ארץ-ישראל, בחדשי חורף-אביב של 1947-48. סקירה זו משמשת כמסכת-תפוחת בחיבורו של בעל המאמר — חיבור המקיף את תקופת מלחמת העצמאות כולה, ודן בה ומנתח אותה מכמה בחינות-יסוד שבה — העומד להופיע ע"י „מערכות". מאמרו האחר של סגן-אלוף י. בר, המתפרסם בקובץ זה — „פרקים במהלכים האופרטיביים של מלחמת השחרור" — משמש כעין תקציר ושלד לנתוח האופרטיבי הכללי של התפתחות המלחמה, הניתן אף הוא באותו חיבור. טבעי, איפוא, שבכמה הזדמנויות חופפים קטעים אלה או אחרים של הסקירה המפורטת יותר על נתוני המוצא של המערכה, המוגשת בזה, פסקאות מסוימות, שנראו כהכרחיות, בהרצאת הדברים שבמאמר על המהלכים האופרטיביים הכלליים של המלחמה. „חזרות" הדדיות אלה, שבין שני המאמרים, אינן רבות — ואין בהן כדי לגרוע משהו מערכו של כל מאמר בפני עצמו, מאמר — ותחומו המיוחד לו. על כל פנים, יש בהגשתם המשולבת במסגרת הקובץ כדי לתת לקוראיו מעין מבוא, שטתי למדי, לחיבור העתיד להופיע, שיהיה בו משום נסיון מקיף להערכת מלחמתנו — גורם גורם, ושלב שלב.

א. הזירה - והרצונות המתנגשים

שתתבטא ביזמה אופרטיבית וטקטית של הכוחות הערביים; ובתאום תכנית, פחות או יותר, של יזמה זו לפעולות השלטון והצבא הבריטי, כפי שיפורט להלן.

המטרה האימפריטיבית שלנו

למנוע קביעת עובדות שליליות מכריעות, לגייס ולבנות את כוחנו לקראת השלבים הבאים, ולחפות על תהליך גיוס ובנין זה בעת ועונה אחת. הוטל עלינו לבצע משימה זאת, תוך כדי הימנעות, במדת האפשר, מהתנגשות ישירה רחבת מדות בצבא הבריטי. לפיכך, היה קו הפעולה האימפריטיבית שלנו דפני-סיבי, מול קו הפעולה האופנסיבי של האויב.

נתונים גיאוגרפיים צבאיים

היתרון הגיאוגרפי-צבאי הוא, בשלב זה, באופן מכריע לצד אויבנו. חלקים נרחבים של השטח שהוקצה למדינה היהודית לפי החלטת 29 בנובמבר (כמעט כל הנגב, וחלקים בגליל המזרחי) הם תחת שליטה ערבית מוחלטת. גושי ישוב יהודיים שלמים, (כמו הגליל המערבי, ישובינו בנגב, גוש-עציון) היו מנוי-תקים לחלוטין; ובתוכם עוד ישובים, המבודדים במיוחד, כמו יחיעם. על שטחים רצופים, כמו העמק והגליל המזרחי, איימה סכנת נתוק-בכוח. בסיכומו של דבר, חלשו הערבים למעשה על כל עורקי התחבורה הראשיים של הארץ, ובאופן מיוחד על המ-

אין אפשרות לראיה כוללת ולהערכה מציאותית של התפתחות מאורעות המלחמה בארץ-ישראל בשנת-הגורל 1948 מבלי להבהיר תחילה את גרעין-ההתפתחות, שהיו טמונים כבר ביחסי הכוחות, ומגמותיהם אשר בשלב המוצא של ההתמודדות: חודשי החורף של 1947-48. ולתכלית זו ניתן להגיע רק בדרך של הצגה עובדתית ומדויקת של גורמי-היסוד שבמערכה, ושל ניתוני היסוד לגבי כל גורם וגורם. הצגת דברים כזו יתכן ותיראה כסכמטית במדת-מה, אולם רק בכוחה יש כדי להעלותנו על דרך הניתוח הענייני והמאלף. להלן — הרצאת ניתוני היסוד.

המטרה האימפריטיבית של אויבנו

בשלב זה פועלים שני גורמים עוינים. הגורם הערבי — ערביי א"י בהנהלת הועד הערבי העליון, החבר הערבי והמדינות השכנות — מזה, והשלטון הבריטי — על שלותותיו האזרחיות והצבאיות — מזה. מבלי להתעמק בכונות הפוליטיות המותאמות או המנוגדות, של שני הגורמים — האחת היא מבחינה אוביקטיבית מטרתם האימפריטיבית הצבאית; לקבוע שורת עובדות בארץ, בעזרת פעולה מזוינת ערבית בסיוע בריטי מתאים, אשר תוכחנה כי החלטת האומות המאוחדות מ-29 בנובמבר על חלוקת הארץ והקמת מדינה יהודית, אינה ברת בצוע, ויש לבטלה. מטרה אימפריטיבית זו, מן ההכרח היה

על כן היה השטח היהודי בשלב זה, כמוהו כש-
בור לרסיסים. לא היו לרשותנו דרכי תחבורה
ראשיים וכמעט גם לא צדדיים. הנמלים והים נחסמו
בפנינו ע"י הצי הבריטי. כן נחסמו שדות התעופה.
לפיכך, אפשר להגדיר את מצבנו הגיאוגרפי-הצבאי
כמצב של ניתוק כללי.

לעומת זאת חלשו הערבים על חבל ארץ מוצק
בעל שלוחות ואיי-חוץ, וחסימות קדמיות, בתוך שטח
חננו. רשת הדרכים בשטח שלהם היתה פתוחה לפני-
הם; וכן היה להם קשר בלתי מופרע לחלוטין עם
הארצות השכנות. ע"כ הוקנה להם ממילא גם קשר
אזרחי וימי חפשי.

המצב הגיאוגרפי-הצבאי המתואר הכתיב במדה
רבה את קו הפועלה האופרטיבי בשלב זה: גם
להם, וגם לנו.

ב. דמותו של הכוח העברי

בימי מלחמת העולם, כמו ה"פלשתין ספים";
Palestine Scheme ב-1942/3 נהול מבצעים רפי
היקף בתקופת המאבק וההעפלה. כן התכונן גרעין
זה זמן ממושך לקראת המבחן המכריע הצפוי לו —
ע"י עיבוד בשורת תכניות אופרטיביות וארגוניות.
מגרעין זה התפתחה ההנהלה האופרטיבית הגבוהה
של צבאנו.

(ב) מפעל לאמון מפקדים. אין ידוע ארגון בלתי
לגלי שקיים בתי ספר קבועים, ובהיקף גדול להדרכה
מתמדת של מפקדיו. הקורסים של המ"מ ומא"זים,
הם שהעלו את אוצר הפקוד הטקטי הבינוני והנמוך,
שבלעדיו לא יכול היה הצבא לקום לעולם, ואשר
העניק לנו, בכל שלבי המלחמה, יתרון על האויב,
שהיה לקוי בפקוד טקטי בשדרות האלה — יתרון
שחפה כלשהו על חולשתנו בחמוש ובמספר.

(ג) גורם אופיני אחר, שהבדיל את ההגנה מכל
תופעה דומה אחרת, הוא היקפה הארגוני,
והרג-גוניות של שרותיה וחילותיה, שיפורטו עוד
להלן.

(ד) יש לזכור במיוחד את השימוש הרחב שעשה
ארגון ההגנה באותן האפשרויות שהקנה לו הזמן —
ברכישת ידיעות צבאיות, באותם השטחים שמן הנמ-
נע היה לרכשם במסגרותיה הבלתי אמצעיות. האפש-
רויות העיקריות מעין אלה היו הנוטרות העברית —
ומעל לכל תנועת ההתנדבות לצבא הבריטי בזמן
המלחמה. המאמץ שהשקיע ארגון ההגנה בזמנו לגיוס
רבבות חבריו לבריגדה היהודית וליחידות אחרות

בואות לשלשת המרכזים העירוניים הגדולים של-
נו — תל-אביב, חיפה וירושלים, שלשתן היו מוקפות
ישובים ערביים, כששכונות ופרברים שלמים מבות-
רים על ידי אלה. חלקים נרחבים של כל שלשת
הערים, (ובירושלים אף לב העיר עצמה) היו נתונים
בטוח הנשק של האויב. אותו מצב שרר בצפת וב-
טבריה.

נוסף על כך, שלטו הכוחות הבריטיים על כל
עמדות המפתח הצבאיות במדה שלא נמצאו בידי
הערבים, — בגליל; בנגב; בשפלת החוף; בכל
"מבצרי-טגרט", המשטרתיים בתוך כל הערים, ואפילו
בלבה של תל-אביב. יחד עם הכוחות הבריטיים
הוצבו יחידות הלגיון הערבי: בחיפה ובמבואותיה,
בירושלים בסביבתה, ועל כמה עורקי תחבורה חיו-
ניים, ביהודה ובעמק.

המהות והמסגרת הכללית

יש לסתור את ההתרשמות המוטעית הנפוצה עתה
פה ושם, האומרת שצבא ההגנה צמח "יש מאין"
בזמן המלחמה, ללא "כל גרעיני צמיחה" מוקדמים,
היות וארגון ההגנה היה כלי מיועד ומוכשר לפעולות
"בלתי סדירות" ומחתרתיות בלבד. אדרבא, ארגון
זה ראה מראשית דרכו את יעודו בזה שיצלח להיהפך,
בבוא השעה, לכוח הבטחון של מדינה עברית עתידה.
יעוד זה קבע את המבנה הארגוני של הארגון ואת
דמותו המקצועית בכל שלב ושלב של התפתחותו.
לכן, לא היה המעבר מ"ארגון הגנה" לצבא-הגנה
בבחינת קפיצת דרך, אלא תהליך תכניתי והגיוני.
אילמלא התברך העם היהודי בשעת המבחן במכשיר
צבאי מיוחד-במינו זה, שטופח ושוכלל במשך שנים
רבות, והיה מסוגל להצמיח מתוכו את כל הדפוסים
הדרושים למלחמת השחרור — ספק אם היה עולה
בידינו ליצור, במצבנו הגיאוגרפי והאיטרטגי הקשה,
"אימפרוביזציה" כזו של הצבא.

הנקודות העיקריות, שבהן היה מובדל ארגון הה-
גנה מכל ארגונים מעין-צבאיים, וארגונים מליציו-
ניים-מתנדבים, אחרים הן:

(א) קיום גרעין מקצועי חזק, שהיוה שלד של
מטה כללי צבאי ושל מטות-משנה ליחידות אופר-
טיביות. גרעין זה התנסה נסיון רב-גוני, תכנוני
וארגוני, אשר כלל הקמת חילות ארציים מגויסים,
כ"פלוגות-השדה" ב-1938, ו"פלוגות-המחץ" ב-1941;
פעולות תכנון מקיפות, בשתוף עם הצבא הבריטי,

אך מציאות המלחמה הכתיבה מהרגע הראשון נתונים שונים מאלה. אדרבא, הם הלכו והחמירו משלב לשלב; והשאיפה להתאים, תוך כדי קרב, את המערך הטקטי ואת הביצורים, ונתונים אחרים, של ההגנה המרחבית למציאות זו, לא התגשמה באופן מלא ובהתאם לצרכים. עם זאת, מלא חיל-המשמר, בשלב זה, כמו בשלבים יותר, תפקידים מכריעים מאד; והם:

א. יצירת העובדה, שכל מקום מאוכלס ע"י יהודים היה מוכן ומאורגן להתגונן, אפשרה לנו את העמידה עצמה בשלב הראשון. ועמידה זאת היא אשר חפתה על גיוס הכוחות הדינמיים יותר וטפוחם, ליזמה ולהתקפה. לפיכך, נפל הנטל של שתי המערכות הגדולות בשלב הראשון הזה, "מערכת הישרים" ו"מערכת הערים", בראש וראשונה על חיל-המשמר.

ב. יש להקדים ולומר דבר שיצויין עוד בפרקים אחרים, גם לאחר שמה"הגנה" צמח צבא ההגנה, ויחידותיו הוקמו, הושלמו והופעלו במבצעים אופנסיביים, המשיכה מערכת ההגנה הסטאטית להוות משענת אופרטיבית יציבה. ודוקא מציאותה של זו האחרונה אפשרה לצבא התוקפני גמישות אופרטיבית, רכוזי כוחות ויצירת "נקודות-כובד" משלו.

2. החטיבה המגוייסת — הפלמ"ח

כבר הוזכר, שאחד היתרונות הגדולים של ארגון ההגנה, לגבי ארגונים מעין-צבאיים אחרים בעולם, היה בזה שעמד לרשותו, מהרגע הראשון, כוח מגוייס. יתרון זה התבטא, באשר לכוח מגוייס זה, בעובדות הבאות:

א. קיומן של מסגרות טקטיות מגובשות, פחות או יותר, (פלוגות), והתקדמות-מה לקראת פתחות של הגדוד במסגרת מנהלתית למסגרת טקטית.

ב. מדה גבוהה, באופן יחסי, של כוונות.

ג. קיום עתודה מאורגנת קטנה, שאפשר היה לגייסה במהירות, למילוי תקן החטיבה.

ד. קיומן של יחידות סיירים, טייסים וימאים מיוחדות, שהיוו גרעיני יסוד בעלי-ערך לפתוחם של שרות המודיעין של הצבא. מזה ושל חיל האויר, וחיל הים מזה.

ה. האופי המהותי המיוחד של כוח זה — ממנו נבע אופיו המקצועי — שהיה בנוי על עקרון של צירוף עבודה ואמונים, וקשר הדוק עם התישבות העובדת; ושלפיכך הצליחה החטיבה המגוייסת לטפח את הסגולות הבאות:

רמה גופנית גבוהה יחסית; הכרה יסודית של

חיל הנוטרים בראשית מלחמת-העצמאות: הטנדר הפתוח, מקלע-הליואיס

של הצבא הבריטי ולנוטרות, נתן את פירותיו, לא רק בגדול מספר החיילים המאומנים, אלא ברכישת מומחים רבים, בעיקר בשטח החילות הטכניים והמנהלה הצבאית, שארגון ההגנה לא יכול היה לחנכם בעצמו, ושמציאותם היתה תנאי בל יעבור להקמת צבא ההגנה.

ה. בסופו של דבר, צריך לזכור עקרון חשוב אחד במהות ארגון ההגנה: בראותה עצמה כצבא העתיד של מדינת היהודים, היא, בנגוד לגופים בדומה לה בדברי הימים, נהפכה למכשיר ממושמע ביד ההנהגה המדינית של הציונות. בשעת המבחן פעלו, איפוא, ההנהגה הפוליטית והצבאית של המלחמה כגוף אחד, ללא סתירות עקרוניות, בנגוד למה שמצוי היה אצל הערבים.

ג. החילות הלוחמים, דמותם ורמתם

1. חיל-המשמר

מערכת ההגנה הסטאטית, בעיר ובכפר היתה את היסוד הותיק והיציב ביותר של כוחנו המזוין. היא טופחה מראשית צעדיו של ארגון ההגנה ובה הושקעו, באופן יחסי, מרבית מאמצי התכנון והארגון. כן רוכזו בה חלק ניכר של החמוש, שעמד לרשותנו בתקופה זו ורותק לתפקיד זה גם אחוז גבוה מאד של כוח האדם שלנו.

הנתון הטקטי היסודי, שלפיו תוכננה ואורגנה ההגנה המרחבית בשלב זה, היה: הגנת כל ישוב כפרי, גדול או קטן, וכן כל שכונות-הספר בערים ובמושבות, נגד תוקף אשר ידמה לכנופיות ב-1936³⁹ בתוספת שכלולים מסויימים בעצמתו ובצידו. לנתון זה הותאמו כלי הנשק, אורח-הקרב, הביצורים, של ההגנה המרחבית.

הארץ; ויכולת תנועה מסע למרחקים גדולים. הנסיון הקרבי הראשון של החטיבה המגויסת, בת קופת המאבק, פיתח בקרבה רמה גבוהה של אורח הקרב של יחידה קטנה, כושר מיוחד לקרב בלילה ולבצוע פעולות הסתננות, פשיטה וחבלה. נבעה כאן, בהכרח, סגולה נוספת, שהיתה משותפת במדה זאת או אחרת לכל הפקוד הטקטי של ארגון ההגנה, בהתאם לעקרונות המקצועיים שעוד ידובר עליהם להלן:

עצמאותו של המפקד, אף של היחידה הקטנה ביותר, במחשבה וביזמה.

יעודו של כוח זה היה מלכתחילה לא לשמש כעין מטרה לעצמו, אלא כבסיס ומנוף להקמת צבא עברי בבוא המועד. יעוד זה מלאה החטיבה המגויסת באופן מלא בשני השלבים הראשונים של המלחמה.

בשלב הראשון היא היתה הכוח המחפה על הגיוס הכללי באורח פעולות תוקפני — כהשלמה לכוח המחפה ההגנתי של חיל-המשמר. הוטל עליה, בתפקידה זה, עיקר העול של המערכה על הדרכים — אולי המערכה הכבדה והחמורה ביותר ב"שלב העמידה" הראשון של המלחמה.

יחידות הפלמ"ח היו בין הראשונות שהתגבשו בשלב השני, לחטיבות קרב הפועלות ממש בשדה על כל השרותים הצבאיים הנלוים הדרושים לכך.

3. חיל השדה.

חיל זה היווה למעשה את ה"חומר הגלמי" לבנין חלק-הארי של הצבא המוקם והולך. הוא היה מחונן, בסגולות האופיניות בדרך כלל למיליציות, והן: מבנה טריטוריאלי, מעמד בלתי-מגויס בזמני שלום ותקופות אמונים קצרות בלבד.

ארגונו הטקטי התפתח במשך הזמן מפלוגות לגרדודים, וסמוך לפרוץ המלחמה הושלם ארגונו לחטיבות. אולם בשלב הראשון היו חטיבות חיל-השדה, כאמור, חטיבות טריטוריאליות, הווה אומר — ממוזגות במדה רבה עם מערך ההגנה המרחבית. תהליך שחרורו של חיל-השדה מהרתוק המרחבי, וגבוש החטיבות כיחידות קרב טקטיות, על המנגנון והשרותים הדרושים, היה תהליך אטי, שהשתרע על שלשה משלבי המלחמה והסתיים למעשה רק עם תום ההפוגה הראשונה.

ואלה היו הבעיות המורכבות העיקריות, שעמדו לפני חיל-השדה בשלב זה:

א. קליטת הגיוס ההמוני. בו בזמן שהי מסגרות וכוח האדם, שהוקצבו להגנה הסטאטית —

מזה, ולפלמ"ח — מזה, היו פחות או יותר קבועות, נאלצו חטיבות חיל-השדה לשמש בית קבול עיקרי לפוטנציאל המתגייס של הישוב: לשדרות השונות באופין הצבאי ובטפוסי-האדם שבהן, כמו חיילי הב-ריגדה העברית לשעבר, נוטרים, עולים חדשים — אלה בעלי נסיון צבאי של צבאות שונים, ואלה משול-לי כל נסיון צבאי מוקדם; חברי-שורה ותיקים — מזה, ושכבות שלא היה להן כל מגע עם ארגון ההגנה — מזה.

ב. בהיות חיל-השדה כוח בלתי-מגויס, ונטול נסיון פעולה יסודי לפני פרוץ המלחמה, נאלצו יחידותיו להתגבש בד בבד עם בנין וגיוסן. גבושן הטקטי הגיע בתקופה זו עדי פלוגה בלבד.

אף על פי שהתפקיד העיקרי של החיל בשלב זה היה בגבוש, בנין וקליטה, הוטלו יחידותיו תוך כדי כך, למערבולת המפנים והמשברים שבכל שלשת המערכות הגדולות: על הישובים, על הערים, ועל הדרכים.

מסגרות מסייעות ומפעלי-עזר.

אין להתעלם מכך, שארגון ההגנה לא היה מסווגל למלא את תפקידו ב"שלב-העמידה" — להצמיח מקרבו את צבא-ההגנה — אלמלא נשענו החיילות הלוחמים והפקוד על מספר גורמים נוספים, והם:

1. השרותים:

במסגרתו של ארגון ההגנה, מצויים היו כמה שרותים, שהיו מותאמים לצרכיו המיוחדים. אבל בעת ובעונה אחת עם התאמה מיוחדת כזו, הוכנו בתוך כל אחד מהם — וזאת גם בתקופת המחותרת — גרעינים אשר יכלו להתפתח בבוא השעה לראשית החילות המקצועיים של צבא סדיר.

(1) שרות הקשר קיים בעיקר רשת סטאטית, לצרכי ההגנה המרחבית והפקוד הארצי. אולם בו בזמן נעשו הנסיונות הטכניים והטקטיים הדרושים, בעזרת ציוד חדיש, לשירות יחידות קשר בשדה.

(2) הופעה דומה לנ"ל היתה בשרות רפואי. א.י. האחרון התבסס לכאורה בעיקר על בתי החולים האזרחיים, ועל "מגן-דוד אדום". אבל בתוכו נעשו הכנות מוקדמות להקמת יחידות רפואיות, שתוכלנה לפעול בשדה הקרב.

(3) כמו כן הוחזקו בכמה יחידות-משנה של הארגון, בעיקר בערים, גרעיני יחידות הנדסה, ששימשו אח"כ להתפתחותו של חיל זה.

(4) יש לציין בזה גם את שרות הידיעות, אשר — מלבד פעולתו המסועפת ביותר בתקופת

המחתרת — הצמיח מתוכו ועל ידו גם ניצני מודיעין צבאי

2. מוסדות להשגת חמוש

אחד התפקידים המכריעים ביותר במלחמה בכלל, ובעיקר בשלביה הראשונים, מילאו אותם המכשירים שיצרה לה ההגנה במשך שנים רבות, אשר פעולתם הוקדשה לריבוי כלי-הזין ושכלולם: התעשייה ומנג'ון הרכישה. הראשונה, שנבנתה מהתחלות קטנות, מתוך קשיים עצומים בתנאי מחתרת — הבטיחה בשלב זה, כמו בשלבים הבאים, הספקת סוגי נשק ותחמושת מסוימים; אלה לא הספיקו אמנם לצרכי השעה, אבל הבטיחו את מינימום היכולת להלחם בתקופה בה היינו מנותקים כמעט לחלוטין ממקורות אחרים. בקרב מוסד זה, ובאגפיו, צמחו גם — אותן האמיפרוביזציות הטכניות, שמילאו את מקום הנשק הכבד אשר חסר כל כך — ועליו עוד ידובר — בשלב השני.

מנגנון הרכישה צמח אף הוא מהתחלות צנועות ביותר, והיה לאותו מכשיר מסועף, שבעתחבולות ובעל דרכים ושיטות רב-גוניים, שבלעדיו לא היה אולי מקום למפנים ולתמורות בשלבי המלחמה הבאים אשר הפתיעו כל מסתכל במהלך המערכה.

בעמדנו על מנגנוני הארגון ששמשו לבנין הכוח הצבאי, אין לשכוח שבתקופת המלחמה דאגו להתרחבות הבסיס של כוח האדם, מבחינה כמותית ואיכותית; מנגנוניה של „עליה ב/“ ומנגנון ה„גחל“.

3. הבסיס ההמוני

אף על פי שארגון ההגנה יצר במשך תקופת פעור

לתו אותם הכלים הרבים והמגוונים, אשר לא בלבד שפתרו את הבעיות שהועמדו לפניו במשך קיומו, אלא שאף שימשו אבני-יסוד לצבא הגנה לישראל, ושבלעדיהם לא היה יכול לקום כאשר קם, ספק הוא אם ארגון ההגנה היה עומד במבחנים כה חמורים כאלה שעמד בהם אלמלא הבסיס של עורף מוצק וחברה מאורגנת תומכת, מהם ינק וצמח.

ארגון העורף מצא את בטויו בכמה וכמה מסגרות-עזר מועילות במצבים קשים, כמו „משמר העם“ ו„המשמר האזרחי“, (או „גדוד הכבאים“ החיפאים). אבל חשוב ממסגרות-העזר היה הארגון השתופי המאורגן והממושמע, שהיה קיים לגבי שורה של ענפים ושירותים חיוניים: התחבורה, האספקה, הדין, הייצור, מערכת-הכספים, הבריאות העממית וכו'.

בתנאי החברה והכלכלה של הישוב, לא זו בלבד שהיה בארגון זה כדי להקל את המעבר למשק מלחמתי, אלא שחלקים נרחבים ממנו, — כמו חברות ההובלה, „סולל-בונה“ ועוד — הפכו (בעיקר בשלבים הראשונים של המלחמה) לכלים צבאיים ממשיים ששימשו את מעשה-המלחמה ושירותיה.

4. סיוע הגולה

אל לנו לשכוח שמלחמת השחרור שלנו לא היתה מלחמה של הישוב היהודי בלבד, אלא של העם היהודי כולו. והעזרה היציבה והתדירה של הגולה הן בשטח החמרי והן בהתנדבותם של לוחמים ומומחים, היתה גורם לא פחות מכריע לנצחון מה-כוננות של יהודי ארץ ישראל.

המתגייסים החדשים נפרדים מהוריהם, קרוביהם וחבריהם בצאתם למחנות-אמון ולבסיסים.

ה. סיכום החולשות והיתרונות שלנו

1. גורמי חולשה

א. המצב הגיאוגרפי-צבאי כתוצאה מחלוקת האוכלוסיה ושטחי ההתישבות על פני הארץ — מחד גיסא; והשפעת הגורם הבריטי — מאידך גיסא.
ב. האיסטרטגיה הדפנסיבית, היתה פועל-יוצא מהחולשות האוביקטיביות שכבר צוינו לעיל ומאחר רות שעוד תפורטנה להלן, משפיעים על קרה-פעולה האופרטיבי והטקטי שלנו.
ג. סוגיו וכמותו של החמוש שלרשותנו. נשקנו, בשלב זה, הוא כמעט אך ורק נשק קל של חיל רגלים. חסרים לנו כל אמצעי אש נגד אויב מוגן או מבוצר בשטח בנוי. גם בין הנשק הקל גדול יותר אחוז הכלים לטוחים קצרים מאשר לטוחים בינוניים. צד זה משפיע לרעתנו, בעיקר, בכל פעולה תוקפנית בשדה, כשחסר לה החפוי הדרוש.
גם כמות החמוש היא בלתי מספקת בהחלט. חלק ניכר מכמות מצומצמת זו מרותק בהגנה הסטטית. ביחידות הקיימות של הפלמ"ח וחיל-השדה מצויד רק חלק של הלוחמים, בו בזמן שאין כמעט כל חמוש עבור היחידות החדשות המתארגנות.
ד. גיוס אטי מאד, ביחס לפוטנציאל כוח האדם

של הישוב, — מפאת חוסר כלים מתאימים, ונסיון בלתי מספיק.

ה. גבוש טקטי ונסיון-קרבי מעשי רק ביחידה קטנה, עד פלוגה. הצורך לבצע את גבושן של יחידות טקטיות יותר גדולות, ופקודן, תוך כדי קרב.

2. יתרונות.

א. הנהגה עליונה, צבאית ומדינית, אחידה ומ' כונת למטרה אחת.
ב. פקוד גבוה מנוסה במצבים קשים, תוך כדי רדיפות ומאבקים; מקורי וגמיש במחשבתו, בלתי נרתע מהחלטות קשות ונועזות.
ג. פקוד טקטי בינוני ונמוך מבית היוצר של אמוני ההגנה (הקורסים), בעל רמה גבוהה מאוד, באופן יחסי.
ד. כלים שמוכשרים לחפות על בנין של כוח צבאי גדול, וכלים המוכשרים להקים את הבנין: החילות הלוחמים, המפעלים ומסגרות שונות של ההגנה.
ה. הבסיס המוצק של הכלכלה והחברה המאורגנת של הישוב.
ו. הסיוע הבלתי-מסויג, ובלתי-נרתע של יהדות הגולה.

ג. דמות האויב הערבי

ושני הארגונים ה"טרם-צבאיים", "נאג'אדה" ו"פת" ווה" — מצד אחד, וותיקי הכנופיות והפורעים במאורעות שבערו — מאידך גיסא, התחרו זה בזה ולא התגבשו לגוף מלוכד. לפיכך נאלצו גם הערבים ליצור את מכשירם הצבאי באופן הדרגתי, תוך כדי קרבות. כמה תנאים אוביקטיביים הקלו על המלאכה הזאת: כוח האדם ה"גלמי" שהיה בלתי מוגבל למעשה, מספר רב של קצינים מארצות ערב וכן אנגלים הרפתקנים, גרמנים, יוגוסלבים ואחרים, שיכלו להרוות את הבסיס הפקודי והמקצועי, כמויות גדולות של נשק שהתרכזו לרשותם בארץ וזרם מתמיד של חמוש מארצות ערב ומקורות בריטיים. ואמנם, הודות ליתרונות אלה הצליחו הערבים להתקדם באופן מפתיע במשך שלב זה; אבל, למרות זאת מנע הפרוד הפוליטי והחברתי שלמות ויעילות מלאה מהכוח המזויין.

ההוכחה לכך היא, שהמסגרות הצבאיות הערביות הצומחות בשלב זה, הנן רב-גוניות, ושונות אלה מאלה, בהתאם לשטחי הארץ השונים והצביון המדיני והחברתי הגורמים הפועלים בהם.

המהות והמסגרת הכללית

למרות שהערבים היו הצד היוזם של ההתנגשות בכלל, והצד התוקף בשלב זה, היתה מדת כוונותם הכללית, הן מבחינה מדינית והן מבחינה צבאית, נמוכה משלנו. ביחס לגורמים העיקריים — הועד הערבי העליון, החוגים המתנגדים לו בין ערביי א"י, החבר הערבי ומדינות ערב, לכל אחד כשלעצמו, היו שאיפות שונות ואף מנוגדות אלו לאלו; ועובדה זו השפיעה לא מעט גם על ההכנות וגם על הפעולות הצבאיות.

לעומת זאת, הוציאה ההנהגה הערבית, על כל זרמיה ופלגיה, מסקנות ברורות מלקח המאורעות ב'39—1936 ולא התעלמה מהתפתחות כוחנו מאז. דבר זה התבטא בנסיונות שונים להקמת מכשיר צבאי יעיל יותר, מסונף יותר, ושכוח פגיעתו, היקפו המספרי ורמתו המקצועית יעלו על אלה שהיו לערבים באותה תקופת מאורעות.

אולם ההכנות המוקדמות לכך, לפני פרוץ המלחמה, לא הפיקו תוצאות משביעות רצון. הגרעינים הצבאיים שצמחו בקרב ערביי ארץ-ישראל גופא,

החילות הלוחמים

הכוחות הלוחמים הערביים היו מורכבים מהגורמים היסודיים הבאים:

א. בשבועות הראשונים מופיע המון מתפרע וקר בוצות פורעים מקצועיים ככלי הבצוע; אבל זו רק הופעה חולפת.

ב. הכוחות בכפרים הארץ-ישראליים.

ג. חברי הארגונים הטרור צבאיים הא"י.

ד. מפקדים וגרעינים ותיקים של כנופיות משנת 1936—39.

ה. משוחררי חיל-הספר (עליהם עוד ידובר להלן).

ו. חברות שהסתגנו מהארצות השכנות, שמבנו וארגונן היה, פחות או יותר, בנוסח של "מלחמה זעירה".

ז. כוחות שהסתגנו מהארצות השכנות, אשר מבנם וארגונם היו כשל צבא חצי-סדיר.

האלמנטים האלה הצטרפו למסגרות שונות, בהתאם לתנאים פוליטיים מקומיים; וקרה הדבר שהארץ התחלקה שוב לאזורי פעולה שונים, כמו במאורעות 1936—39, פרט להבדל אחד. אם באותה תקופה התחלקו שטחי השפעה בין ראשי כנופיות, הוצב הפעם בכל אזור גוף צבאי מובדל ושונה מהאחרים לא רק בשל זיקתו הפוליטית, אלא במקרים רבים גם לפי ארגונו ומהותו הצבאית.

החטיבה הגדולה ביותר מבחינה מספרית, בעלת רמה ארגונית גבוהה יחסית, היא "צבא-ההצלה" או "צבא-הירמוק", תחת פקודו של פאוזי קווקגי. כוח זה היה בנוי כצבא סדיר-למחצה, ביחידות ארגוניות וטקטיות — עד גדוד, בשאפו לכל הסמנים החיצוניים של צבא: תלבושת, משמעת, מנהלה, וכד'. גם בחמושו ובתכסיסיו היה גסיון לחקות צבא סדיר (ראה להלן).

כוח זה היה מורכב בעיקרו שכירים מעיראק ומסוריה. ומעוטם — ערבים ארץ-ישראליים, שעברו את מרכז האמונים בקטנה.

הפקוד היה מורכב בעיקר מקציני הצבא הסורי והצבא העיראקי הסדיר, רובם מאלה האחרונים מעורבים במרד ראשיד עלי בזמנו (שקווקגי עצמו היה פעיל בו).

גורת הפעולה — ה"משולש" הצפוני המרכזי, בתוכו התנהג "צבא ההצלה" כמעין חיל-מצב.

זיקתו הפוליטית של גוף זה לא היתה ברורה לחלוטין. אולם, בזמן שהותו במשולש, שיתף פעולה ממדה ניכרת עם החוגים השולטים במרחב זה, היינו — מצדדי עבדאללה.

חטיבה שנייה בגודלה, אשר גפלה מהראשונה מבחינה ארגונית וכמותית, אבל עלתה עליה ביזמה הלוחמת, היה הכוח הנתון תחת פקודו של עבדאל-קאדר אל-חוסייני. חטיבה זו הקיפה למעשה את שלשת הטפוסים של כוח צבאי ערבי בתקופה זאת: גרעין סדיר-למחצה, גיוס המוני של הכפרים, במדת הצורך, וכנופיות בסגנון המאורעות הקודמים. כן הקימה (בירושלים) מעין חיל-משמר עירוני — "המשמר הלאומי".

מבחינת הרכבה היה האלמנט הארץ-ישראלי חזק בה יותר מהשכירים שבאו מסוריה ומעיראק אולם האחרונים היוו את חוט-השדרה הסדיר-למחצה. בחיטיבה זאת התרכזו האלמנטים האירופיים ההרפתקאיים, בעיקר: מתנדבים בריטיים, יוגוסלביים, וגם גרמנים.

גורת פעולתה של חטיבה זאת הקיפה את המושל הדרומי, החל מראמאללה, השתרעה על פני ירושלים וסביבותיה, על המבואות לעיר וכן נמצאו בזמנים שונים, תחת השפעתה גם הרי יהודה — עד חברון, במדה שלא הופרעה בזה ע"י "הלגיון הערבי" (ראה להלן).

זיקתה המדינית נתונה היתה באופן ישיר למופתים ולמשפחת החוסיינים.

מבחינת האופי, ההרכב והמרות המדינית, היתה היחידה שפעלה באזור לוד-רמלה — שלוחת החטיבה החוסיינית, אולם פעלה תחת פקודו הנפרד של חסן סלאמה.

אזורי השפעה נוספים של החוסיינים היו מצויים בגליל התחתון, — נצרת וסביבותיה. מבחינת המבנה הצבאי היתה המשענת הסדיר-למחצה חלשה יותר בשני המרחבים האלה, וכוח-הכובד היה בגרעיני הכנופיות המאורגנות מהמאורעות הקודמים. לעומת זאת, היוו הכוחות שבגליל העליון, המזר

מפקדי החבורות הערביות בדרום הארץ, מותיקי ראשי הכנופיות ב' 1936—38

ובערים נסיון להקמת מעין חיל-משמר ומערכת הגנה סטאטית, — החוליה החלשה ביותר בשרשרת זו. (על החולשות העקרוניות של הכוח הערבי — ראה להלן).

מסגרות מסייעות ומפעלי-עזר

1. שרותים.

האופי הסדיר, יותר של הכוחות הערביים חייב גם נסיון להקמת שרותים צבאיים מתאימים. נעשה מאמץ לטפח את ה"סהר-האדום" לשרות רפואי, להקים שרות חבלנים ומהנדסים, לארגן מחברות האוטובוסים ומכוניות פרטיות מופקעות, שרות הובלה, לבנות יחידות טלפון ואלחוט וכו'. בדרך כלל, לא עלו נסיונות אלה יפה, בשל מחסור בבעלי מקצוע ובציוד מתאים ובגלל הרמה הטכנית והחברותית הכללית של הערבים.

2. מוסדות להשגת חמוש.

השגת חמוש לא היתה למעשה בגדר בעיה עבור הערבים, היות ועמדו לרשותם שני מקורות להספקת נשק חדיש, פחות או יותר, של חיל-רגלים: מדינות ערב והבריטים — באורח רשמי ובלתי רשמי כאחת. וזה, נוסף על כמויות הנשק הנכרות שנאגרו בארץ במשך מלחמת העולם השנייה ולאחריה. כמעט ולא עמדה, איפוא, לפני הערבים הבעיה של ייצור עצמי אולם נעשו נסיונות לנצל בתי מלאכה ומסגרות — מלבד לתקוני נשק — גם לייצור רמוני-יד, מוקשים, ומרגמות כבדות בדומה לטפוס "דוד" שלנו (ואף לתת-מקלעים פרימיטיביים).

3. בסיס המוני.

כאשר לגבי מבנם וארגונם של הכוחות הלוחמים הערביים עצמם, יש לציין גם ביחס לעורף הבלתי-לוחם שלהם התקדמות גדולה בהשוואה למאורעות 1936-39. אז נתמכה, כידוע, מלחמת הכנופיות רק בשלב הראשון — לתקופה קצרה, ביחס — ע"י שכבות רחבות יותר; ואלו בשלבים מאוחרים יותר סחטו הכנופיות, בכוח הזרוע על פי רוב, את הסיוע הדרוש להן מהאוכלוסיה האזרחית הערבית.

הפעם נעשה נסיון להשעין את המאמץ המלחמתי הערבי שבשלב זה, על בסיס המוני רחב, ולשתף את הצבור הערבי במדה מכסימלית. ה"ועדות הלאומיות", שהוקמו בכל המקומות וששומה היתה עליהן להיות מעין הנהגה מדינית שעל יד ההנהגה הצבאית — שימשו נסיון בכיוון זה. הפקוד הצבאי הערבי, בעיקר של חיל קווקג'י, דאג גם למשמעת של לוחמיו ושאף למנוע פגיעות באוכלוסיה האזרחית מבחינה כלכלית. עזרו בענין זה המימון המרכזי של הכוחות הערביים, באמצעות החבר הערבי, והמנהלה הצבאית שהיו לה

דחי והמערבי, שלוחה של צבא קווקג'י, בצרוף גרעין סורי סדיר-למחצה, שסביבו התרכזו הכפריים מפעם לפעם. גורם נוסף ונפרד היוו הדרוזים של שפרעם והסביבה, שעל פעולותיהם עוד ידובר להלן.

במצב מיוחד במינו היו נתונות שתי הערים חיפה ויפו. יחידות ערביות שלחמו במקומות אלו היו עצר מאיות בארגון ובנהולן. בכל אחת מהן מצוי היה גרעין של שכירים סדירים-למחצה, שליכד סביבו את הפורעים המקצועיים של העיר, "משמר הלאומי" ועוד'. בו בזמן שהכוח החיפאי קשור היה מבחינה פוליטית לחוסיינים, נאלצה יפו, תחת לחץ פעולותיבו, לקבל חיל-מצב של "צבא-ההצלה" שבחסותו של קווקג'י, ובהתאם לכך היתה גם זיקתה המדינית. בעיר זו הופיעו גם יחידות הנג'אדה, וכן יחידות יוגוסל-ביות, ומשותררי חיל-הספר, כגורמים בולטים.

כן שרויים היו במצב מיוחד במינו דרום הארץ והנגב. במרחב זה הופיעו למעשה שלש קבוצות ערביות: השבטים הבדואים, מצדדי החוסיינים שברעזה ובכפרים, והמתנדבים המצריים, שמוצאם משני הארגונים הפאשיסטיים באותה ארץ — "האחים המוסלמיים" ו"מצרים הצעירה".

"הלגיון הערבי" היה בשלב זה, כמו בשלב הבא, חלק מהצבא הבריטי ופרט למקרי התפרצות ומקרי פרובוקציה מסוימים (בית נבאללה, חריבה) לא השתתף כשותף פעיל בקרבות. אך כבר אז הופיע כגורם בר-השפעה על שווי המשקל הצבאי והפוליטי במחנה הערבי. לדוגמה — הקמת בסיסי הלגיון הערבי בחברון ובבאר-שבע, בשלב זה, מכוונת היתה להורציא את המרחב הנדון מידי האלמנטים החוסיינים והמצריים. אך מצד שני השפיע הדבר על קביעת אזורי הפעולות של אלה האחרונים.

מבחינת הארגון, המבנה והאופי של הכוחות הערביים הלוחמים, בשלב הראשון של המלחמה אפשר לציין את העובדות הבאות:

(א) למרות זאת שהכוחות הלוחמים הערביים, כפי שהוזכר כבר, נבנו אף הם תוך כדי קרבות, ואף ללא הכנה יסודית מוקדמת, שתוכל להשתוות עם ההכנה שלנו, הגיעו הם בשלב הראשון להיקף כמותי, ולמסגרת ארגונית משוכללת, שעלו ללא שעור, על האלה שהיו קיימים בזמן המאורעות 1936-39.

(ב) במבנה שלהם מוצאים אנו, במדה מסוימת, נסיון לחקוי המבנה של הכוחות הלוחמים שלנו — הגרעין המגויס, הסדיר-למחצה, של שכירים סורים ועיראקים — הוא ששימש, במבנה זה, כ"חיל המחץ" הערבי. הגיוס מהכפרים — ה"פזה" היה דומה במדת-מה לחיל-השדה שלנו. ונוסף על כך מתגלה בכפרים

קבוצה מלוחמי האויב

ג. כשם שנעדרו כמעט מחשבה מרחיקה ראות וניהול אופרטיבי אצל הערבים, כן לקתה גם דרך פעולתם הטקטית, שהיתה נעוצה בה טעות יסודית. בעוד שכוחם האמיתי של הלוחמים הערביים, בהתאם לאופיים, הרכבם וכן לאור תנאים יותר רחבים, היה בפעולה הזעירה — התאמץ פקודם לפעול, ברוב המקרים, לפי מגמות סדירות — דבר שנדון לכשלון מהסבות הבאות.

ד. הפקוד הטקטי הגבוה, מפקדי החטיבות ומטוֹר־תיהם — כמו פאוֹזי, עבד־אל־קאדר, חסאן סלאמה ואחרים — היו הרפתקנים פוליטיים מאופים, ונטולי חנוך צבאי יסודי בכלל.

ה. הפקוד הטקטי הבינוני, מפקדי גדודים וכדוֹ-מה, היו אמנם קצינים מקצועיים של הצבא העיראקי והסורי, שחונכו לפי השגרה הבריטית והצרפתית, ואילו מהם גם לפי השיטה הגרמנית, אך אלה לא היו מסוגלים להתאים את שגרתם לאופי היחידות שקיבלו תחת פקודם.

ו. פקוד טקטי נמוך, כמו מפקדי מחלקות ומפקדי כתות, אפשר לומר שכמעט ולא היה קיים בכלל. כפי שנראה עוד בפרוט שינתן להלן, נכשלו פעולות מתוכננות וערוכות כדבעי בשל אי היכולת של יחידות המשנה לבצען.

ז. החולשות הצבאיות שצוינו היו במדה רבה פועל־יוצא מהחולשה היסודית של הערבים — המבנה הכלכלי והחברתי המפגר.

2. יתרונות.

א. המצב הגיאוגרפי־הצבאי, שהיה לטובתם בהחלט.

ב. הכבלים שהוטלו בשלב זה על יזמתנו האס־טרטגית, האופרטיבית והטקטית.

קוים ואופי סדירים פחות או יותר, בנגוד לשיטת הכנופיות ב־39־1936 ש, "חיו מן הארץ".

אבל על אף ההתקדמות שחלה ביחסים שבין הכוחות הלוחמים והצבור הרחב, ולמרות העובדה שהמסגרות הלוחמות הערביות הקיפו עתה, כפי שנאמר כבר, שכבות ענפות יותר — לא יכלו הערבים להגיע לגבוש מלחמתי של כלל העדה, ולחבור יציב בין החזית והעורף, שהיו אופייניים לשוב העברי. אדרבא — גם בשלב הראשון של המלחמה הורגשה ההשפעה של המבנה החברתי המפגר, של הפיאודליזם והאינדיבידואליזם של ערביי ארץ־ישראל, על המאמץ המלחמתי שלהם. חוגים בעלי ערך, כמו האינטליגנציה המתקדמת והפועלים העירוניים, עמדו בחלקם מן הצד. גם המוני האוכלוסיה החקלאית וה־עירונית, שהיו מוכנים מדי פעם בפעם לשתף פעולה עם הכוחות הלוחמים, בעיקר בהאמינם בנצחון המהיר של האחרונים, לא היו מוכנים ומוכשרים כלל לעמידה רצינית וממושכת בתקופות משבר. נראה, איפוא, שגם הפעם — כמו במאורעות שעברו — עדים היינו, כמעט מלכתחילה, לתהליך הירידה ההדרגתית של תמיכת ההמון בכוחות הלוחמים. ועד כדי כך, שאפילו כבר בשלב זה היו הלוחמים השכירים של המדינות השכנות, ולא ערביי ארץ־ישראל, הנושאים העיקריים של המלחמה.

בשלים מאוחרים יותר גדל והתרחב הקרע בין החזית והעורף; והתרופפותו של זה האחרון, היתה אחד הגורמים העיקריים למפלת הערבים, כפי שיתור אר עוד להלן.

סיכום החולשות והיתרונות של הערבים

1. החולשות.

א. פצול הכוח הצבאי, הנובע מהפלוג הפוליטי הפנימי. כתוצאה מכך מתהוות מסגרות צבאיות השוררות במבנן, ארגונן, ומהותן, שכל אחת מהן פועלת על דעת עצמה תוך תאום רופף ביותר עם האחרות. אף על פי שהחבר הערבי מינה, כבר בשלב זה, מפקד על כל הכוחות הערביים הלוחמים, ומטה על ידו — נשארו גורמים אלה כמעט ללא כל השפעה. כשם שלא קם פקוד אופרטיבי אחיד, כן לא הספיקו מעולם מחנה האמונים והארגון בקטנה להוות מרכז מחייב ומקיף של כל הכוחות הערביים.

ב. מהאמור לעיל נובע, שהאסטרטגיה האופנסיוֹ-בית של הערבים והיזמה שהיתה בידיהם בשלב זה לא התבטאו בתכניות אופרטיביות מחושבות עד הסוף, ולא בבצוע עקבי. פעולותיהם, אף המוצלחות, נשארו איפוא במדה רבה בגדר מקריות. וההישגים, במדה שהיו, לא נוצלו כהלכה.

ד. מקורות כוח-אדם בלתי מוגבלים, בכמותם — אף כי לא באיכותם.
ה. הסיוע הרחב והרב-גוני, שניתן לערבים בשלב זה בחסות השלטונות האזרחיים והצבאיים הבריטיים.

ד. הגורם הבריטי העוין

בים, גרמו נזק רב והפרעות חמורות למאמץ המל-חמתי שלנו. אולם השפעה מכרעת יותר היתה לסיוע האסטרטגי, שהבריטים נתנו לערבים, שהתחיל להתגבש כבר בשלב הראשון — אבל הגיע למלוא בטויו בשלב השני של המלחמה. השטות של סיוע זה היו:

ב. פתיחת הגבולות לפני כוחות החבר הערבי, שחדרו מהארצות השכנות.

ב. ההריסה השיטתית הנ"ל של מנגנון הממשלה ונכסיה, בה במדה שאלה היו עשויים ליפול בידינו, והעברת המנגנון הממשלתי ומכשיריו לידי הערבים.

ג. השיטה המכרעת — נשק הפנוי. תכנית הפנוי של הכוחות הבריטיים היתה בנויה, מבחינה גיאוגרפית ומבחינת לוח הזמנים, כהשלמה ישירה למאמץ המלחמתי הערבי. לפיכך, פונה קודם כל ה"משולש" פנוי גמור, על מנת למסור לידי הערבים בסיס יציב להתארגנות ולהיערכות וכן את צירי הקשר העיקריים עם עבר-הירדן וסוריה.

בראשית שנת 1948 נערכו הכוחות הבריטיים כדלקמן:

הדיביזיה המוטסת הששית — בצפון הארץ. חלקה הגדול ביותר רוכז סביב חיפה והמפרץ ופלוגות עצ-מאיות הוצבו בטבריה, בצפת ובראש-פנה. תפקיד הפלוגות האלה יתברר במיוחד בשלב השני של המל-חמה.

דיביזיית חיל-הרגלים הראשונה — היתה אחראית על הגזרה מחדרה ועד דרום הארץ. כן עמדה תחת פיקודה בריגדת חיל-הרגלים השנייה, שהוצבה בירר-שלים. דיביזיה זאת היתה מרוכזת למעשה כמעט כולה בשטח יהודי רצוף. בסיסיה השתרעו מג'וליס לקסטינה ומואדי צראר — לעבר תל-ליטווינסקי, סרפנד, כפר-יונה, נתניה עד פרדס-חנה, עין-שמר וחדרה.

הבריגדה העצמאית הממונעת מס. 61 היתה מו-צבת בין עזה ורפיח, ועליה הוטלה האחריות על הנגב.

היום אפשר לסכם ברורות, כי התכנית המקורית של הבריטים היתה לסגת מן הגליל, מהנגב, ומירר-

ג. הכמות והאיכות של החמוש שעמד לרשותם. עמד לרשותם נשק קל ובינוני של חיל-רגלים, שעלה בהרבה בטיבו ובמספרו על שלנו. כן היו מקורות היניקה שלהם כמעט בלתי מוגבלים.

כאמור לעיל, היתה המטרה האסטרטגית-המדינית הבריטית זהה לגמרי, מבחינה אוביקטיבית, עם זו של הערבים. היינו — ליצור הוכחה לאי-היכולת לבצע את החלטת או"מ מ-29.11.47. בהתאם לכך עבדו המוסדות הצבאיים, המשטרתיים והאזרחיים הבריטיים, במשך כל התקופה, עד לנסיגה הסופית, לפי תכנית מקיפה וערוכה מראש שמגמותיה העי-קריות היו:

א. לסייע בידי הערבים, בכל הדרכים, להשיג נצחון צבאי.

ב. להכביד, במדת האפשר, על התפתחות הכוח הצבאי היהודי.

ג. לרסק את המנגנון הממשלתי-המנהלתי ונכ-סיו, במדה שעלולים היו לעבור לידי היהודים; ולהבטיח, לעומת זאת, את אותו החלק, ניכר ככל שניתן, שינתר בידי הערבים.

לשם ממוש המגמות האלו השתמש האויב הבריטי בשלב הראשון של המלחמה בדרכים כדלקמן:

א. תחת המסוה, שהפך מגוחך, של שמירת חוק וסדר פעלו הצבא והמשטרה לשם פרוק נשקנו דוקא בגזרות הקריטיות ביותר. כזכור, המקרה הבולט ביותר היו התנפלויותיהם התכופות על מלוי-השיירות לירושלים. כן הכבידו על שמוש בכלי-רכב משרוינים מצדנו, מה שגרם לשחיתת השבעה ביעזור, ולתופעות דומות אחרות.

ב. שתוף פעולה טקטי ישיר עם הערבים, שהת-בטא בסמון עמדותינו לתוקפים, בפתיחת אש עליהן, בפצוץ בתים ומזקפים שלנו תחת מסוה של "פעולות עונשין". שיטה זו הגיעה לשיאה במקרי הרצח בדם קר, כמו בשכונת התקוה, ב"היוצק" (דרום תל-אביב), ב"שער שכם" (ירושלים), רצח חברי רביבים ואחרים.

ג. פעולות איבה ישירות, בצורת מעשי טרור וזוועה: כמו פצוץ בנין ה"פלשתין-פוסט" וההריגה ההמונית ברח' בן-יהודה בירושלים, בהן השתמשו המבצעים בחסינותם כשומרי חוק וסדר לשם חדירה לשטח המוגן שלנו, דבר שלא היה עולה בידם בדרכים אחרות.

ד. הדרכים של סיוע טקטי שצויינו לעיל לערי-

בשלב זה של המלחמה דאגו הבריטים לבלוקדה ימית ואוירית גמורה של הישוב העברי, לרבות חסול כל סדרי התחבורה האזרחיים, האויריים והימיים, ע"י אזהרות שנתנו לחברות הובלה וכד'.

בתקופת המעבר בין השלב הראשון והשני, הנחיי תה לנו בריטניה מכה כלכלית שנועדה להיות מכרעת: הוצאת הארץ מגוש השטרלינג והפסקת הזרמת הנפט לבתי הזקוק בחיפה.

אולם יש לציין שגם באותן תופעות ומעשים של הבריטים היתה מדת סיוע לטובתנו. סייע לנו בזה פנויו של שטח מסוים ברצועת החוף שהשתרע בהתחלה עד פתח תקוה והגיע, בתום השלב הראשון של המלחמה, עד נתניה. תוך כדי פנוי זה, עברו לידינו מספר מחנות, ביניהם שרונה והמחנה הגדול ע"י נתניה ותחנות המשטרה שבתחום זה.

התפוררות השלטון הבריטי בארץ — וכתוצאה מכך זעזוע יציבותם הרוחנית של הכוחות הבריטיים — גרמו גם לידי כך, שבנגוד לכונת השלש טונות, יש ונפתחה בפנינו האפשרות לרכישת סוגי ציוד צבאיים שונים, שהיו לנו לעזר במצבנו.

* * *

פרקי סיכום אלה להערכת הגורמים המתנגשים בראשיתה של מלחמת העצמאות הנם בגדר ציונים ראשונים לנתונים, ולאותן מגמות שהיו טבור עות בעצם יסודם של גורמים אלה. ואין הם מהוים אלא מדור המבוא לסקירה תמציתית כוללת על מלחמת 1947/8 הנמצאת עתה בעצם כתיבתה.

שלים תוך כדי מסירה תכניתית ומתואמת של השטר חים שבידיהם, על מתקניהם ועמדות המפתח הצבאיות שלהם, כמו בנייני-טגארט וכד', לידי הערבים; ובו בזמן היתה כונתם להכריז על רצועת החוף שבין תל-אביב וחיפה כעל איזור צבאי, כשבדעתם למנוע ע"י כך כל אפשרות להתארגנות כוחנו הצבאי.

בעוד שהחלק הראשון של תכניתם בוצע אמנם, אלא שהוא הוכשל ע"י פעולה נגדית שלנו, בעיקר בשלב השני של המלחמה — לא נתגשמה — מסיבות שונות — משימת ההשתלטות הזמנית על האיזור המרכזי שלנו.

בשלב הראשון של המלחמה נעשה נסיון למסור את הנגב לידי הערבים, באמצעות הנסיגה המהירה והפתאומית של בריגדה מס. 61 מאיזור זה, מסירת רפיח לידי המצרים, על ידי העתקת הגבול הידועה, וכן ע"י מסירת באר-שבע לידי ה"לגיון" שעל כך עוד לא ידובר להלן:

כלי מיוחד במינו בידי הבריטים, לבצוע מזימור תיהם, היו היחידות הערביות שתחת פיקודם. הגוף הראשון, חיל-הספר, פוזר בחודש דצמבר — כשהכונה ברורה כי יהוו תגבורת של חיילים מאומנים לכוחות הערבים. הלגיון הערבי, מאידך גיסא, נערך כבר לקראת תפקידיו בשלבים יותר מאוחרים של המלחמה. נקודות ריכוזו היו: מול עמק-הירדן, בסביבות גשר ונהריים, במבואות חיפה והרכוז העיקרי — בירושלים וסביבתה.

יחידות אחרות הוצבו במבואות תל-אביב, בלוד, רמלה ובבית-נאבללה, בחברון ובבאר-שבע.

המתגייסים החדשים במסדר